

тарчаць (перан. неадабр. ‘знаходзіцца дзе-н., назалючы сваёй непатрэбнай прысутнасцю’), *мамзелям* (“экзатычная”, французская форма звароту да тутэйшых асоб; бел. *мадэмуазэль* – фр. *mademoiselle* ‘паненка, мадэмуазэль’).

Такім чынам, для дасягнення камічнага эфекту ў п’есе па-майстэрску ўжываюцца розныя вербальныя сродкі: спецыялізаваныя – функцыянальна неабмежаваныя (іранізмы) і функцыянальна абмежаваныя (экспрэсіўна-зніжаныя сродкі, іншамоўныя ўкрапіны, кантрастывы, алагізмы), а таксама неспецыялізаваныя (дыялектызмы, параўнанні, лексічныя аказіяналізмы, літота). У выяўленні камічнай экспрэсіі важная роля належыць актуалізатарам (вербальным і невербальным), а ва ўзмацненні яе – інтэнсіфікатарам (кантрастывы, комплексныя сродкі).

Літаратура

1. Няфёд, У. Драматург-грамадзянін: да 75-годдзя з дня нараджэння Кастуся Губарэвіча / У.Няфёд // Польша. – 1982. – № 1. – С. 208 – 211.
2. Сабалеўскі, А. Кастусь Губарэвіч / А.Сабалеўскі // Беларуская савецкая драма. – Мінск: Маст. літ., 1972. – Кн. 2. – С. 86 – 118.
3. Усікаў, Я.К. Губарэвіч Кастусь / Я.К.Усікаў // Беларускія пісьменнікі: біябібліягр. слоўнік: у 6 т. / пад рэд. А.В.Мальдзіса. – Мінск: БелЭн, 1993. – Т. 2. – С. 274.

Рэзюмэ М.С., Мароз С.С. (Мінск, БДПУ)

ПЕРАСТАНОЎКІ ЯК ТЫП ПЕРАКЛАДЧЫЦКІХ ТРАНСФАРМАЦЫЙ

Перастаноўкі як тып перакладчыцкіх трансфармацый – гэта “изменение расположения (порядка следования) языковых элементов в тексте перевода по сравнению с текстом подменника” [1, с. 191]. Элементамі перастанавак могуць быць словы, словазлучэнні, часткі складанага сказа, самастойныя сказы ў тэксце.

На матэрыяле твораў І.Мележа паспрабуем выявіць элементы і прычыны перастанавак пры перакладзе тэксту з беларускай мовы на рускую.

Найбольш пашыраныя выпадкі перастанавак у працэсе перакладу – гэта змяненне парадку слоў у структуры простага сказа. Адною з прычын такога змяненне парадку моўных элементаў у сказе перакладу параўнальна з арыгіналам з’яўляецца несупадзенне ў пабудове

некоторых канструкцый абедзвюх моў. Выразнай ілюстрацыяй такога несупадзення ў беларускай і рускай мовах могуць служыць пыталыныя сказы, што, як вядома, у беларускай мове могуць мець у сваім складзе часціцу *ці*, месца якой – толькі ў пачатку сказа: – **Ці хутка, мамка, нашае сяло?** – *пытаетца Волька* (“Мінскі напрамак”). [*Маці Міканора*] – **Ці не занядужаў ты?** (“Людзі на балоце”).

У рускай мове беларускай часціцы *ці* адпавядае часціца *ли* (*ль*), якая стаіць пасля слова, з якім спалучаецца: – *Скоро ли наше село, мамка?* – *спрашывае Волька* (пераклад Л.Ракоўскага). [*Мать Миканора*] – *Уж не занедужил ли ты?* (пераклад Н.Кісліка).

Перастаноўкі сустракаюцца і пры перадачы беларускіх дадanych азначальных частак на рускую мову дзеепрыметнымі зваротамі, адзіночнымі дзеепрыметнікамі, што могуць знаходзіцца ў прэпазіцыі і постпазіцыі да паяснёнага слова: *Нина убачыла справа вострыя палоскі святла, што павольна паўзлі адна за другою* (“Мінскі напрамак”). – *Нина увидела справа острые ползущие друг за другом полоски света* (пераклад аўтара). *Пазіраючы на постаці, што набліжаліся, Туравец адчуў, як цела цяжэе ад напружанага чакання* (“Мінскі напрамак”). – *Следя за приближающимися фигурами, Туровец чувствовал, как все тело тяжелеет от напряжённого ожидания* (пераклад аўтара).

Больш частае ўжыванне ў рускай мове дзеепрыметных зваротаў і абмежаванае іх выкарыстанне ў беларускай мове – адно з асноўных разыходжанняў у сінтаксічных сістэмах гэтых моў [4, с. 44].

Змяненне парадку слоў у пыталым сказе, месца даданай часткі ў складаным сказе заграе толькі фармальную структуру сказа, аднак змена парадку моўных элементаў у сказе можа прывесці і да пэўных энсавых змен.

Парадак слоў у сказе, як правіла, абумоўлены яго камунікатыўным заданнем. У лінгвістычнай літаратуры, прысвечанай пытанню актуальнага члянэння сказа, адзначаецца, што актуальнае члянэнне сказа – гэта члянэнне на зыходны пункт выказвання (тэму), або інфармацыю, вядомую чытачу, і тое, што пра тэму выказваецца (рэму), або камунікатыўны цэнтр сказа. “В конце предложения, как правило, ставится “новое”, то есть слова, несущие в себе впервые сообщаемую в данном предложении информацию. <...> Второстепенные же элементы... располагаются обычно в начале предложения (за

исключением тех случаев, когда на них приходится смысловой центр сообщения)” [1, с. 192].

Аналіз арыгінала і перакладу паказаў, што перастаўляюцца як галоўныя, так і даданыя члены сказа.

У простым сказе пры прамым парадку слоў дзейнік знаходзіцца звычайна перад выказнікам, акалічнасць часу ў пачатку сказа. Размяшчэнне дзейніка і акалічнасці ў канцы сказа вядзе да змянення камунікатыўнага цэнтра пэўнага сказа – яго рэмы: *Усе павінны будуць далажыць* (“Завеі, снежань”). – *Докладыват будут все* (пераклад Д.Кавалёва і Т.Залатухінай). *Сонцаву ў першы ж дзень стравая апрыкрала* (“Мінскі напрамак”). – *Солнцеvu в первый же день осточертела строевая* (пераклад Л.Ракоўскага). – *Солнцева строевая тяготила с первого же дня* (пераклад аўтара).

Постпазіцыя дзейніка – даволі часты прыём, які акцэнтуюе ўвагу чытача на дзеянні, абазначаным выказнікам. “Постпазіцыя дзейніка звычайна звязана з эmfатычным выдзяленнем увага ў пачатак сказа” [3, с. 125]. Відавочна, перастаноўкі ў названых сказах выкліканы меркаваннямі не граматычнага парадку, а хутчэй, своеасаблівацю перакладчыцкага ўспрыняцця зместу асобнага выказвання, выдзялення ў ім элемента, у якім заключана асноўная думка паведамлення.

Пры параўнанні тэкстаў арыгінала і перакладу было выяўлена і змяненне парадку частак складанага сказа – галоўнага і даданага: *Ён [Дубадзел] неахвотна прысеў на крэсле, калі Параска... запрасіла сесці, мякка сказаў, што сядзець асабліва няма калі – справы* (“Завеі, снежань”). – *Когда Параска пригласила сесть, он [Дубодел] мягко намекнул, что рассуживаться особенно некогда – дела* (пераклад Д.Кавалёва і Т.Залатухінай). *Хутка пасля таго, як яна [Куліна] сышла, Глушакі сталі выпраўляцца ў дарогу* (“Подых навалыніцы”). – *Когда она [Кулина] ушла, Глушаки стали собираться в дорогу* (пераклад Д.Кавалёва).

Даданыя часткі сказаў арыгінала размешчаны ў сярэдзіне галоўных, даданыя часткі сказаў перакладу – перад галоўнымі. Такія трансфармацыі выкліканы тым, што папярэднія члены галоўнай часткі прапушчаны. А гэты пэўным чынам змяняе інфармацыйную напоўненасць выказвання.

Такім чынам, перастаноўкі як тып перакладчыцкіх трансфармацый абумоўлены як разыходжаннімі ў фармальнай будове абедзвюх моў, так

і спецыфікай перакладчыцкага ўспрымання камунікатыўнага задання кожнага сказа. Перастаноўкі першага віду закранаюць толькі фармальную структуру сказа, другога – фармальную структуру і семантычную напоўненасць камунікатыўнай адзінкі.

Літаратура

1. Бархударов, Л.С. Язык и перевод: вопросы общей и частной теории переводов / Л.С.Бархударов. – М.: Межд. отн., 1975. – 239 с.
2. Міхневіч, А.Я. Актуальнае чляенне сказа // Беларуская мова: энцыклапедыя / пад рэд. А.Я.Міхневіча. – Мінск: БелЭн, 1994. – С. 21 – 22.
3. Хмяльніцкая, М.М. Парадак слоў як сродак мастацкай выразнасці ў прозе Б.Сачанкі // VIII Міжнародныя чытанні, прысвечаныя Сцяпану Некрашэвічу: зб. навук. арт.: у 2 ч. – Гомель: Выд-ва ГДУ, 2007. – Ч. 2. – С. 124 – 129.
4. Шидловский, А.В. Лингвистические вопросы перевода на белорусский язык / А.В.Шидловский. – Минск: Высш. шк., 1978. – 96 с.

Солыхаў А.В. (Мазыр, МДПУ)

РЭДКІЯ СПАСАБЫ СЛОВАЎТВАРЭННЯ Ў МОВЕ ТВОРАЎ АЛЕСЬ РАЗАНАВА

Апісанне словаўтваральнай сістэмы мовы будзе няпоўным без сістэматызацыі ўсіх спосабаў словаўтварэння, у тым ліку рэдкіх, якія выкарыстоўваюцца пераважна пры ўтварэнні аказіянальных слоў. Вырашыць гэту задачу можна, даследаваўшы, у першую чаргу, спосабы словаўтварэння, якія ўжываюць асобныя аўтары ў мове сваіх твораў пры ўтварэнні індывідуальна-аўтарскіх слоў. Іван Шамякін, напрыклад, у мове рамана “Вазьму твой боль” і зборніка апавесцей “Палеская мадонна” рэалізаваў 24 спосабы словаўтварэння [4].

Да розных спосабаў словаўтварэння пры стварэнні індывідуальна-аўтарскіх слоў звяртаецца і Аляксандр Разанаў. Словаўтваральны аналіз яго неалагізмаў паказвае, што пісьменнік выкарыстоўвае не толькі шырока ўжывальныя спосабы словаўтварэння, але і рэдкія. Некаторыя з іх яшчэ не апісаны ў лінгвістычнай літаратуры. У мове твораў пісьменніка фіксуюцца словаўтварэнні з фармантам, у склад якога ўваходзіць адзін, два, тры і пяць словаўтваральных сродкаў, г. зн. словы, утвораныя адна-, двух-, трох- і пяцісродкавымі спосабамі.

З аднасродкавых спосабаў адзначаюцца імпазіцыя, трансфлексацыя, вылучэнне прыстаўкі ў якасці самастойнага слова, дэпрэфіксацыя, дэпостфіксацыя.